

De tijd van koningin Juliana Binnenland

Lesbeschrijving *Doel*

- ❖ De leerlingen weten wat bedoeld wordt met het 'Marshallplan';
- ❖ De leerlingen kunnen een paar voorbeelden geven, waaruit blijkt dat de welvaart is toegenomen en de levenswijze is veranderd;
- ❖ De leerlingen kunnen aangeven wat met het Deltaplan beoogd wordt;
- ❖ De leerlingen kennen het begrip "gastarbeiders" en kunnen een paar gevolgen noemen van de komst van gastarbeiders naar ons land;
- ❖ De leerlingen kunnen uit de periode 1960-1980 een voorbeeld geven van een actie, waarmee actievoerders de aandacht vroegen.

Aantal lessen 5

Lesonderdelen *Vertelling*

1. De watersnood van 1953
2. Treinkaping

Leestekst

Watersnood!

Leerlingenboek

Het herstel van Nederland
Een tijd van welvaart
Een tijd van opstand
Kerk en Bijbel

Verwerking

Repetitie

Vertelling 1 DE WATERSNOOD VAN 1953

Het is zaterdag 31 januari 1953. Het stormt die middag flink. Ook bij Stavenisse, een dorp op het eiland Tholen, wordt het water van de Oosterschelde opgestuwd richting het dijkdorp. De golven stijgen en stijgen. Altijd wisselen eb en vloed zich af, maar vandaag is er geen eb. De schepen in de haven steken hoog boven de dijk uit. Leen Potappel drinkt koffie bij de andere ouderling, Johannes Slager. 'Ik weet nog steeds niet welke preek ik morgenochtend moet lezen', zegt Leen. 'Och', antwoordt Slager, 'het is nog geen zondagmorgen. Je vindt er vast wel één.' 'Vorige week was het zo bijzonder', zegt Leen. 'Jij las de preek over Psalm 119:120 van dominee Smijtegelt.' 'Ja ja, Potappel, het was wonderlijk, ik weet nog steeds niet waarom ik over het oordeel moest lezen. De tekst was: "Het haar mijns vleses is te berge gerezen van verschrikking voor U, en ik heb gevreesd voor Uw oordelen." Het was een biddagpreek van Smijtegelt en dat past niet in deze tijd van het jaar. We zitten nog zo dicht op kerst, en dan een biddagpreek. De gemeente had iets verwacht over Anna of Simeon in de tempel, hè? Maar ik moest deze lezen, ik kon niet anders.' Leen kijkt de ouderling peinzend aan. 'Later zullen we het misschien begrijpen waarom de Heere wilde dat die waarschuwendende preek gelezen werd. En ook waarom je de gemeente zo dringend toe moest

9. De tijd van koningin Juliana -Binnenland

spreken. Ik weet het niet. Ik weet niets. Alles is zo gesloten. We geven het over aan de Heere.' 'Maar er dreigt iets. Dat hebben we allemaal in de kerk gevoeld.' 'Ja, velen hoorde ik er deze week nog over spreken, de preek heeft onrustig gemaakt. Zou de Heere komen met Zijn oordelen over de zonden? Hoe? Wanneer?' Beide mannen zitten nog een poosje stil bij elkaar.

Dan staat Leen op. Diep in gedachten loopt hij naar zijn huis. Het staat naast dat van ouderling Slager. Nee, het is vreemd met die preek. Het lijkt wel of er iets dichtzit in zijn hoofd en in zijn hart. Hoe hij ook zoekt in de boeken, geen enkele preek vindt hij geschikt om morgenochtend in de kerk te lezen. Hoe moet dat toch? Buiten neemt de wind toe in kracht. Het wordt een orkaan. De zee heeft nog nooit zo hoog gestaan. Het wordt opnieuw vloed terwijl er die zaterdagmiddag geen eb kwam. De vloed brengt nog meer water. Het stroomt overal heen. De storm beukt op de kusten.

Midden in de nacht loeit de sirene. Leen en Slager en vele anderen haasten zich naar de dijk om te kijken hoe hoog het water staat. Iedereen schrikt van de zee. Geweldige golven, meters hoog, komen dreigend en met woeste schuimkoppen aanrollen. Ze slaan kapot op de dijk bij de haven. Mannen sjouwen met zandzakken en worstelen tegen de storm. Hoelang zullen de dijken het uithouden in deze orkaan?

Leen en Slager kijken elkaar aan. Wat moeten ze doen in deze grote nood? 'Ik ga naar mijn vrouw!' schreeuwt Slager. Leen verstaat het nauwelijks door het gebulder van de wind. Hij begrijpt het. 'Ja, ik ga naar Sien.' Slager komt thuis en vindt daar zijn ongeruste vrouw. Samen gaan ze op de knieën. 'Ik weet het niet, maar er gaat vannacht iets gebeuren', zegt Slager. 'Ja', knikt zijn vrouw, 'we moeten wat spullen pakken en naar boven gaan.'

De dijk bij de haven houdt het niet. Het water vloeit de polders in waar de mensen wonen. In hun slaap worden ze verrast. Slechts een uur nadat de sirene heeft gewaarschuwd, komt het gevaar van een heel andere kant.

De mensen hebben steeds gevreesd voor de dijken bij de haven. Nu komt de vloedgolf aanrollen bij de zeedijk. Als een verraderlijk roofdier bespringt hij de achttienhonderd meter lange zeedijk van het eiland Tholen. Een metershoge muur van water breekt door de dijk en stort zich op de polders. In de polder staan boerderijen. Niet alle bewoners hebben de sirene van Stavenisse gehoord. Sommigen slapen, anderen zijn op de zolders gekropen. De vloedgolf is er plotseling. Als lucifersdoosjes worden de boerderijen weggevaagd. Het zeewater neemt de brokstukken mee en ramt er het dorp mee. Het land verandert in een schuimende zee. Altijd hadden de mensen gedacht dat ze veilig woonden achter de zeedijken. Deze nacht van zaterdag op zondag, 1 februari 1953, komt de zee met een grote sprong het land in. De dijken stellen niets voor. De zee neemt er grote happen uit. Het zoute water stort kolkend in brede stromen de polders binnen. 's Nachts verdrinken heel veel mensen, koeien, paarden, schapen, honden... Van alle dorpen in Zeeland en Zuid-Holland worden Oude Tonge en Stavenisse het zwaarst getroffen.

Slager wil beneden nog wat boeken halen. 'Man, kom toch naar boven!' schreeuwt zijn vrouw. Plotseling ziet Slager het water binnen stromen. Hij vliegt naar de trap en rent naar boven. Achter hem slaat de deur met een geweldige smak dicht door de kracht van het schuimende water. Hij is net op tijd! Samen zien ze het water stijgen en kruipen op een nog hoger zoldertje. In het dorp stond eerst nog niet zoveel water. Sommigen

dachten zelfs dat de sirene had geloeid omdat er ergens brand was. Maar nu stuwt de vloedgolf het water uit de zee door de straten van Stavenisse.

Ergens in een ander huis rukt een man om de gangdeur open te krijgen, zijn vrouw trekt aan de andere kant uit alle macht. 'Doe open, doe open!' gilt hij in doodsangst. Hij verdrinkt in zijn eigen huis. Dieren komen om in hun stallen. Als de muren instorten, drijven ze levenloos mee met de brokstukken en balken.

Middenin het oorverdovende geraas van de orkaan, zitten Slager en zijn vrouw dicht bij elkaar. Het water raast onder hen door. De voor- en achtergevel van het huis zijn weggeslagen. Alleen de zijkanten staan nog overeind. Door het raam van de ene zijgevel ziet Slager zijn meubeltjes en boeken voorbij drijven. 'De almacht Gods', fluistert hij sidderend, vol ontzag. Ze wachten op de dood.

De nacht gaat voorbij. Met het licht komt ook de redding. Als de storm een beetje is gaan liggen, overziet men wat een vreselijke overstroming er is. Mensen varen met boten langs en pikken overlevenden van daken en zolders op. Om twee uur vaart er een boot langs het huis van Slager. Eindelijk komt er een eind aan de vele uren van kou en angst. Voorzichtig helpen mannen hen in de boot. 'Potappel? Waar is Potappel?' vraagt een van de redders. Slager en zijn vrouw staren hem aan. 'Hij was niet bij ons', zegt Slager. 'Hij zou in zijn eigen huis op zolder gaan.'

'Is hij niet bij u?' vraagt de ander nog een keer dringend. In de boot daalt een diep zwijgen. Iedereen kijkt naar de plaats van buurman Potappel's huis. Aan het Molenpad stonden vier huizen. Twee zijn er vannacht weggespoeld. Van het huis van Leen is totaal niets meer overgebleven. Schuin steekt een overgebleven balk uit het water. Golven spoelen om een laatste stukje muur. Ontzet zien de mensen in de boot elkaar aan. Ongelovig. Ze schudden woordeloos hun hoofden. Tussen de dode rondrijvende dieren en allerlei brokstukken vindt de boot zijn weg naar Tholen.

Het gerucht gaat snel rond onder de inwoners van Stavenisse die gered of gevluucht zijn. 'Potappel, hij is ook omgekomen. In een dichte drom staan de mensen bij het gemeentehuis. Weer komt er een boot de Voorstraat opvaren. Vol spanning turen de angstige gezichten naar de dichterbij komende boot. Is er familie bij? De boot loopt vast op straat. Mannen schieten toe om de geredden op het droge te helpen. Sommigen kunnen nauwelijks geloven dat ze weer vaste grond onder hun voeten hebben. Een oude vrouw in doorweekte kleren wordt aan de wal geholpen. 'Laat me maar lopen', zegt ze. Een man stapt alleen uit. Hij zegt geen woord. Iedereen begrijpt het. Zijn vrouw is verdronken. De boot is leeg. Weer stoten de mannen af. Op zoek naar nog meer overlevenden, die wachten op de zolders en de daken. Met gevaar voor eigen leven zijn de redders op zoek.

In de dagen die volgen wordt het steeds duidelijker. Honderden mensen zijn verdronken in deze nacht. Alleen al in Stavenisse verdrinken er 153 mensen. Bij deze watersnood komen er 1836 mensen om.

Bron

C. Visser-Sluiser, *Een jongen uit Stavenisse*, Houten: Den Hertog 2003, pag. 86-94.

Gespreksvragen

1. Ouderling Potappel is een kind van God. De mensen vragen zich af: 'Zou de Heere hem niet willen sparen?' Welk antwoord geeft Salomo in Prediker?

9. De tijd van koningin Juliana -Binnenland

- *Prediker 9 vers 2: Alle ding wedervaart hun, gelijk aan alle anderen; enerlei wedervaart den rechtvaardige en den goddeloze.*
2. Wanneer ben je, net zoals Leen Potappel, echt veilig?
 - *Psalm 91 vers 1-2: Die in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des Almachtigen. Ik zal tot den HEERE zeggen: Mijn Toevlucht en mijn Burg! mijn God, op Welken ik vertrouw!*
 3. Wie is Deze Schuilplaats?
 4. Ouderling Slager zegt later in een Herdenkingsdienst: ‘Het is vandaag 25 jaar geleden, dat de watervloed ons overspoelde. En nu worden er overal herdenkingsdiensten gehouden en wordt er over gesproken, maar dat zijn meestal mensen die het zelf helemaal niet hebben meegemaakt. En hoe zul je er over spreken, als je het zelf niet hebt meegemaakt? Het is nooit uit te drukken, hoe dat geweest is.’ Kun je dit uitleggen?

Vertelling 2 TREINKAPING

Gelukkig, Guido zit vlak bij de deuropening. Daardoor hoort hij met wat inspanning de radio:

‘Twaalf uur. Radionieuwsdienst A.N.P. Een onbekend aantal Molukkers heeft vanmorgen omstreeks negen uur de intercity naar Groningen gekaapt. De trein werd tot staan gebracht op het baanvak tussen Assen en Putten voor de spoorwegovergang bij De Punt. De daders lieten ongeveer de helft van de inzittenden vrij, maar houden de overigen nog vast. Hun aantal wordt op vijftig geschat. Omstreeks dezelfde tijd drongen eveneens gewapende Molukkers de openbare lagere school in het Drentse Bovensmilde binnen. Ze houden daar vijf leerkrachten en meer dan honderd leerlingen in gijzeling. Politie en leger hebben de school omsingeld en ook het terrein bij De Punt afgezet. De kapers hebben tot op dit moment nog geen eisen gesteld. Tot zover het nieuws over de gijzelingen.’

Guido schrikt! Nog een gijzelingsactie... en nog wel een complete lagere school! Tjeerd ziet de ontzetting bij Guido. ‘Wat heb je gehoord?’ vraagt hij fluisterend. Zachtjes vertelt Guido het. ‘Ffffft’, fluit Tjeerd tussen zijn tanden, ‘dat is nog veel erger dan de kaping van onze trein.’

De kapers komen druk pratend de coupé weer in. Guido kan het Maleisisch een beetje verstaan. Ze vragen zich af waar het papier met hun eisen gebleven is. Eén van de vrijgelaten passagiers had de opdracht gekregen dit aan de Nederlandse regering te geven. ‘Jullie mogen eten’, zegt Max, de aanvoerder van de kapers. ‘Zorg ervoor dat je alles eerlijk verdeelt.’ Uiteindelijk heeft iedereen een paar happen brood en een kwartblikje limonade.

Traag glijdt de middag voorbij. Het is rustig in de coupé. Sommige lezen, anderen slapen. Guido tuurt voorzichtig tussen de kieren van de met kranten afgeplakte ramen naar buiten. In de verte ziet hij de snelweg naar Groningen. Waarom rijden al die auto’s zo langzaam. Opeens realiseert hij het zich. Iedereen kijkt naar de gele, gekaapte trein. Ze zijn een bezienswaardigheid geworden.

Langzaam verstrijken de uren in de trein. De enige onderbreking zijn de twee politieagenten die, gekleed in een zwembroek, een veldtelefoon naar de kapers brengen. Door het voorste bovenraampje geven ze het toestel aan. 'Zo', zegt één van de agenten, 'nu kunnen we tenminste met jullie onderhandelen.' Max reageert direct: 'Er valt niets te onderhandelen. Jullie doen gewoon wat wij willen! Hebben jullie een antwoord op onze eisen?' 'Wij hebben geen eisen gekregen.' Verbaasd geeft Max aan de politie een nieuw stencil en ook een lijst met benodigde medicijnen. Kort daarop verdwijnen de twee agenten.

Rudi en Hansina verschijnen in de coupé. 'Het is half elf!' roept Rudi. 'Iedereen gaat slapen!' Verrast kijkt Guido naar Hansina. Een schok van herkenning gaat door hem heen. 'Was zij vroeger niet de vriendin van Priscilla, zijn Molukse vriendin?' Guido ziet hoe de andere gijzelaars proberen, het zich zo goed en zo kwaad als dat gaat, wat gemakkelijk te maken. Hij is echter nog klaarwakker. Honderden gedachten buitelen door zijn hoofd. Plotseling staat hij op, pakt zijn tas uit het bagagerek en haalt er zijn Bijbel uit. 'Wat heb je daar?' vraagt Tjeerd. 'Op mijn kamer lees ik voor het slapen altijd in mijn Bijbel.' Marja buigt zich naar Guido toe. 'Mag ik je Bijbeltje straks ook gebruiken?' Maar voordat hij kan reageren komt ze met een ander idee. 'Misschien wil je wel hardop lezen!' 'Natuurlijk, Marja. Vinden jullie dat allemaal goed?' Niemand maakt bezwaar. Guido leest voor. Psalm vier, een avondpsalm. Zijn stem slaat even over bij het laatste vers. 'Ik zal in vrede tezamen nederliggen en slapen; want Gij, o HEERE alleen zult mij doen zeker wonen.' Het blijft even heel stil. Iedereen rondom Guido heeft meegeluisterd. 'Wat een prachtige psalm', fluistert Marja. 'Helemaal mee eens!' Verbaasd kijkt iedereen om. Thijs, één van de kapers, kijkt de gijzelaars vriendelijk aan. Guido ziet aan zijn ogen dat hij het meent! 'Daar moeten we nog maar een keer over praten', zegt hij tegen de kaper.

Even later heerst er diepe rust in de trein. Opeens begint de telefoon te rinkelen. 'Max, telefoon!' roepen de kapers. 'Rustig, maak de mensen niet wakker', antwoordt hun aanvoerder. Hij loopt kalm naar voren en neemt de hoorn van de haak. 'Hier is trein 747.' ----- 'Kijk aan, meneer Mulder. U bent toch die psychiater die ook met onze jongens in de trein van Wijster praatte?' ----- 'Meneer Mulder, er valt niets te onderhandelen. U kent onze eisen, die voert u uit! U hebt de mensen wakker gemaakt met uw gebel. Morgenochtend kunt u om half negen terugbellen!' Max legt de hoorn op de haak en draait zich om. 'Zo, vanaf nu kunt u ongestoord slapen. De R.M.S. waakt over u!' 'Nee', denkt Guido, 'dat heb je mis. God waakt...' Guido vouwt zijn handen en bidt; voor de gijzelaars, voor de kinderen in de school, voor zijn ouders, voor de regering en ... voor de kapers. Net als Guido zijn benen strekt, verstijft hij. Geritsel? 't Duurde nog geen twee seconden. Hij weet genoeg. Er zitten mensen onder de trein. Wat zullen ze doen? Hij tuurt door de kieren tussen de kranten naar buiten. Aan de heldere hemel schitteren de sterren. God waakt!

Zaterdag 10 juni 1977. De stilte van de nacht hangt over de velden rond trein 747. In de bosrand staat verscholen achter een boom, een marinier. Hij tuurt in de richting waar de trein moet staan. De trein die nu al drie weken Nederland in de ban houdt. Vandaag moet het gebeuren. 'Ik haal je eruit, Guido', sist Ewout, de marinier tussen zijn tanden, 'ik zal je eruit halen...' In gedachten laat Ewout de afgelopen weken passeren. Verschillende nachtelijke verkenningsstochten hebben hij en zijn makker gemaakt. Zelfs tot onder de trein. Op vliegveld Gilze-Rijen is de aanval tot in de puntjes geoefend. Dan draait hij zich om en loopt terug naar het tentenkamp. Halverwege stuit hij op een kameraad. 'Hé, Ewout, waar was je? We moeten naar het clubgebouw.' 'Ah', gromt Ewout, 'ik denk dat het menens wordt.' In het clubgebouw is het afgeladen vol.

9. De tijd van koningin Juliana -Binnenland

Veertig mariniers van zijn eenheid, zesendertig scherpschutters en acht kikvorsmannen. Aan de muur hangt een grote plattegrond van de trein. Alle ramen hebben een nummer. Eén van de commandanten vertelt de plannen van de aanval. 'Iedere scherpschutter heeft zijn eigen raam. Kijk naar het goede nummer op de plattegrond. De kikvorsmannen zullen de explosieven laten ontploffen. Ondertussen zullen de Starfighters met een donderend geraas overvliegen om schrik aan te jagen. Daarna zullen de mariniers de trein bestormen. Tegelijk zal de school in Bovensmilde worden aangevallen om de vier leerkrachten die nog worden gegijzeld te bevrijden. Mannen, we beginnen even voor vijf uur! Zijn er nog vragen?' Na de laatste vragen, vertrekken de kikvorsmannen het eerst. Ewout is druk bezig met zijn kogelvrij vest aan te trekken. De mariniers maken elkaars gezichten zwart en controleren hun wapens. De gereedstaande vrachtwagens brengen de mannen op een kilometer afstand van de trein. Daarvandaan gaan ze te voet verder. Uiteindelijk bereiken de mannen hun posities. Op ongeveer honderd meter afstand bevindt zich de trein. Zwijgend staren de mariniers naar de gele trein. Onvoorstelbaar dat daarin zich tientallen mensen bevinden. 'Hoe is het met je?' vraagt de commandant fluisterend aan Ewout. 'Goed. Er zit een goede vriend van me in de trein.' Hij omknelt zijn automatische wapen. 'Houd je gereed', sist de commandant tegen zijn manschappen. 'Ik hoor de Starfighters komen...'

Guido heeft zich vaak voorgesteld hoe het zou zijn als er een bevrijdingsactie zou komen. Maar dit....? Dit overtreft alle fantasieën. Met een donderend geweld stort het geluid zich tegen de trein aan. Met een kreet laat Guido zich languit op de grond vallen. Van ellende kruipt hij onder een tafel. De hele trein is gehuld in een zee van vuur en rook. Een regen van kogels hagelt door de treinwand en boort zich in de coupé waar vier kapers slapen. Onder de vloer klinken zware explosies. Heel de trein schokt en schudt. Vrouwen gillen. Weer volgt er een nieuw salvo van kogels. Guido beseft dat er gericht geschoten wordt op de slaappleatsen van de Molukkers. Hij denkt aan Max, Hansina, Thijs en de andere Molukse kapers. 'O God, wees ons genadig!' steunt hij. Weer dondert een Starfighter over de trein. Van wanhoop drukt Guido zijn trui over zijn oren. Weer fluiten kogels door de trein. Een rauwe stem buldert door een megafon: 'Blijf liggen, houd uw hoofden omlaag!' In de verte loeien de koeien in het weiland. Deuren slaan. Rennende voetstappen klinken. Dwars door de kogelregen rennen Rudi en Hansina naar voren. Guido wil ze wel toeschreeuwen: 'Blijf toch liggen, geef je over.' Maar zijn keel lijkt dichtgeschroeid. Voor zijn ogen wordt Hansina dodelijk getroffen. Ze valt vlak bij hem neer. Rudi draait zich om. 'Hansina!' schreeuwt hij. 'Bid voor mij!' Met zijn Uzi in de hand rent hij verder. Op hetzelfde ogenblik blazen de mariniers de treindeuren kapot en dringen naar binnen. Guido staart naar het roerloze lichaam van Hansina. Hij is machteloos. Tegelijkertijd voelt hij Gods nabijheid. 'O God!' schreeuwt zijn ziel. Overal in de trein klinkt gegil en geschreeuw. Tussendoor ratelen de automatische vuurwapens. Opeens houdt de beschieting van buiten op en in de trein zwijgen ook de wapens. Guido hoort alleen nog maar het kreunen en snikken van de medepassagiers en de zware stemmen van de bevrijders.

In de coupé van Guido staan vier, vijf mariniers. In de deuropening verschijnt een andere marinier. Met een kreet dringt Guido zich tussen de mannen door en valt de marinier in de armen. 'Ewout!' 'Guido!' Guido drukt zijn gezicht tegen het groene camouflage-uniform van zijn vriend en barst in snikken uit. Alle emoties van de afgelopen drie weken komen er in één ogenblik uit. Verbijsterd en verlegen kijken Ewouts kameraden toe. Ondertussen komt de commandant aanlopen. In één ogenblik begrijpt hij de situatie. 'Dit is Ewouts beste vriend, mannen.' Guido en Ewout komen weer tot zichzelf. 'Ga zitten', beveelt de commandant. 'Zijn er hier nog meer mensen in de trein?' Zwijgend schudt Guido zijn hoofd. Het dringt allemaal langzaam bij hem door. 'Inspecteer

alles nog een keer, mannen. Sein dat we de trein onder controle hebben en dat er brancards moeten komen!' De officier kijkt naar het dode Molukse meisje. 'Zij kan hier niet blijven liggen. Breng haar naar het balkon en leg iets over haar heen.' De mariniers kijken elkaar aan. Guido ziet het en staat op. 'Dan zal ik het wel doen', zegt hij met trillende stem. Ewout kijkt hem aan. 'Dan doen we het samen, Guido.' Met z'n tweeën dragen ze Hansina naar het balkon. Guido loopt terug en haalt de RMS-vlag. Vol verbazing ziet Ewout dat Guido de vlag over haar heen legt. 'Dat zou ze graag zelf gewild hebben', legt hij uit. Ewout voelt dat hij op dit moment niet teveel moet zeggen.

Bron

Naar: P.S.Kuiper, *Morgenrood voor de Molukkers*, Kampen: Uitgeverij De Groot Goudriaan 2000.

Gespreksvragen

1. Weet jij waarom het spreekwoord 'belofte maakt schuld' past bij de Molukse kwestie?
 - *Na de Tweede Wereldoorlog werd Nederlands-Indië in 1949 uitgeroepen tot een onafhankelijke staat. De Molukse KNIL soldaten wilden een eigen staat en riepen in 1950 de vrije Molukse Republiek (RMS) uit. De Nederlandse regering riep de Molukse KNIL soldaten naar Nederland met de belofte dat zij zouden terugkeren naar een zelfstandige Molukse staat. Deze belofte heeft de Nederlandse overheid niet in kunnen lossen. De RMS wordt internationaal niet als een zelfstandige staat erkend.*
2. Wat kun jij leren van Guido's houding t.o.v. de Molukkers?
 - *Respecterend, vriendelijk en open.*
3. Wist je dat veel Molukkers christenen zijn? Ken jij Molukkers?

Leestekst

WATERSNOOD!

Het is 1 februari 1953.

Al een dag en een nacht lang heeft de storm over de polders gejaagd en het water tegen de dijken gestuwd. Met ontembare kracht dringen metershoge golven de zee-armen binnen, voortgedreven door een orkaan uit het noordwesten. Rusteloos zoeken zij een uitweg. Dan wordt het ook nog springtij...

Als Rinus om half vier 's ochtends het huis uitgaat, wordt de buitendeur hem haast uit de handen geslagen. Eenmaal buiten de beschutting van het huis, valt de wind zo hevig op hem, dat hij moeite heeft overeind te blijven. Het is aardedonker en er is niets anders te horen dan het loeien van de orkaan. 's Zondags gaat Rinus altijd wat eerder melken bij de boer die verderop aan de dijk woont. Dan kan hij nog op tijd in de kerk zijn. Maar vandaag, in die storm...

Hij schrikt als zijn schouder vastgegrepen wordt. Het is zijn vader, die hem naar buiten is gevolgd. Die kan zeker niet meer slapen met dit weer. Voorover gebogen lopen ze de dijk op, tegen de stormvlagen in. Plotseling staat vader stil. Hij wijst... Rinus ziet wat hij bedoelt. De sloten aan beide zijden van de dijk staan boordevol water. Op het land glinsteren grote plassen.

Hoe kan dat? Zou het water zo hoog tegen de zeedijk staan? Stroomt het er misschien al overheen? Dan wordt het gevaarlijk!

9. De tijd van koningin Juliana -Binnenland

Vader heeft van zijn handen een spreekbuis gemaakt en schreeuwt in Rinus' oor. Die heeft moeite om hem te verstaan boven het gebulder van de storm uit. 'Waarschuw iedereen onderweg... Klop op deuren en ramen... De mensen moeten wakker worden. Er dreigt gevaar! Ik ga naar het dorp!'

Rinus tornt moeizaam tegen de wind op. Af en toe staat hij even stil om op adem te komen. Er liggen telefoonkabels op de weg en de elektriciteitspalen schijnen door te buigen onder het geweld van de storm. Elke keer als hij een huis passeert, bonst Rinus op de ramen om de bewoners te wekken. Soms gooit hij stenen op de daken. Onder-tussen ziet hij met angst hoe het water stijgt en stijgt...

Moet hij niet terug naar huis? Vader is ook al weg! Wie moet er nu voor moeder en de zusjes zorgen? Als het zo doorgaat, zal het niet lang duren of hun huis staat in het water! Toch loopt hij door. De boer heeft hem immers nodig?

Op de boerderij is alles in rep en roer. De boer en zijn vrouw zijn in de schuur bezig. Ze maken de koeien los en drijven ze naar buiten. Het water stroomt vanaf het erf de stal binnen en doorweekt het stro.

'Schiet op!' schreeuwt de boer. Jaag de beesten naar de dijk!' Zijn gezicht staat verwil-derd.

Rinus doet wat hem bevolen wordt, met kloppend hart. Als het water de boerderij heeft bereikt, staat ook hun huis in het water!

Het is bijna twee uur later als hij thuiskomt. Op de dijk is het droog, maar beneden op het erf en in huis klotst het water. Moeder en de meisjes hebben hun toevlucht op de zolder gezocht. Gehuld in dekens wachten ze rillend van kou en van spanning op de terugkomst van vader. Haastig brengt Rinus verslag uit.

Als de dijk nu eens breekt?' vraagt de kleine Corrie. 'Komt het water dan nog hoger? Dan kan vader niet meer thuiskomen!' Haar lippen trillen.

'Gekheid,' antwoordt Rinus. Hij probeert zijn stem luchtig te laten klinken. 'De zeedijk is sterk. Daar komt geen zee doorheen. Het water loopt alleen maar óver de dijk. Als de vloed voorbij is, gaat het vanzelf weer zakken!' Als God het geeft, kinderen,' zegt moeder zacht. 'We zullen Hem vragen of Hij vader en ons allemaal wil bewaren.' Ze vouwt haar handen.

Door het geraas van de storm heen klinkt zwak het kleppen van de noodklok.

Even later horen ze geplons beneden, gevolgd door voetstappen op de trap. Vader! Allen halen opgelucht adem, maar niet voor lang. Vaders gezicht staat bezorgd.

'Het water staat al in het dorp,' zegt hij. 'Het stijgt nog steeds. Overal slaat het over de zeedijk heen. We moeten hier weg! In de molen zijn we voorlopig veilig. Die staat hoog en droog.' Kalm geeft hij zijn bevelen.

'Rinus, jij gaat vooruit met Corrie. De overige vijf zoeken wat spullen bij elkaar. We volgen zo snel mogelijk. Snel, er is geen tijd te verliezen!'

Rinus houdt zijn zusje stevig vast als ze even later op de dijk staan. Hij heeft Corrie gedragen door de huiskamer en de keuken, waar het water rondom de meubels klotst. Het erf lijkt wel een zee. Maar de dijk is een veilig pad te midden van het water dat van alle kanten komt opzetten. In de verte schemert licht. Daar staat de molen. Nog even en ze zullen in veiligheid zijn. Plotseling houdt hij stil. Wat is dat? Boven het bulderen van de storm uit klinkt een oorverdovend geraas... Angstig kijkt Rinus om zich heen. Hij klemt Corrie tegen zich aan. Over het land rolt een enorme golf aan, de schuimende top oplichtend in het duister. De zeedijk is doorgebroken! Onverbidlijk komt de muur van water dichterbij, alles wat zich op zijn weg bevindt meesleurend. Rinus

schreeuwt. Hij begint te rennen en sleept Corrie met zich mee. De dijk schudt, water spat over hen heen, de grond wordt drassig onder hun voeten. Achter hen klinkt gedreun. Als Rinus een blik achter zich werpt, ziet hij hoe de kolkende massa water zich ook baanbreekt door deze dijk en de polder

binnen bruist. De angst geeft hem vleugels. Hij rent wat hij kan.

Daar is de molen. Onverzettelijk rijst het donkere silhouet op in de stormnacht. Als Rinus zijn snikkende zusje meetrekt naar de deur, komt de bezorgde molenaar hen al tegemoet. Ze zijn gered!

Als hij eenmaal binnen is, komt Rinus tot bezinning. Verlamd slaat de schrik door hem heen. Zijn ouders en zijn zusjes... Zouden die al op de dijk geweest zijn toen de vloedgolf het huis bereikte?

Bron

Leerlingenboek *Er is Geschied*, deel 3.

Achtergrond- Informatie HET HERSTEL VAN NEDERLAND

1. De bevrijding

Op 5 mei 1945 sprak koningin Wilhelmina voor de radio bevrijd Nederland toe: *Mannen en vrouwen van Nederland. Onze taal kent geen woorden voor hetgeen in ons aller hart omgaat in deze ure der bevrijding van geheel Nederland. Eindelijk zijn wij weer baas op eigen erf en aan eigen haard; verslagen is de vijand van oost naar west en van zuid naar noord; verdwenen het vuurpeloton, de gevangenis en het martelkamp. Voorbij is de nameloze druk van de vervolger welke vijf jaar u heeft gekweld; voorbij is de verschrikking van de hongersnood.*

Op 5 mei werden in hotel 'De Wereld' te Wageningen de capitulatievoorwaarden van de Duitse troepen in ons land getekend. Op 7 mei had de lang verwachte intocht van de geallieerde legers in Holland en Utrecht plaats. Nederland was weer vrij. De onvoorwaardelijke overgave van alle Duitse legers werd op 7 mei getekend te Reims, het hoofdkwartier van generaal Eisenhower. De Tweede Wereldoorlog was, althans in Europa, geëindigd.

2. Neurenbergse processen

In de jaren 1945 en 1946 werden in het Duitse Neurenberg de processen tegen oorlogsmisdadigers van het Derde Rijk gehouden. De juridische grondslag hiervan vormde het Verdrag van Londen, dat op 8 augustus 1945 tussen de Verenigde Staten, Frankrijk, Engeland en de Sovjet-Unie werd gesloten en waartoe later negentien andere landen toetraden. Dit verdrag bevatte het 'Handvest van Neurenberg'. In de processen werden drie soorten misdrijven onderscheiden: misdrijven tegen de vrede (het leveren van een wezenlijke bijdrage aan een aanvalsoorlog die in strijd met internationale verdragen is), misdrijven tegen de menselijkheid (zoals volkerenmoord) en oorlogsmisdrijven (schendingen van het oorlogsrecht). Ook de verdachten werden ruwweg in drie categorieën ondergebracht: de hoogste militairen (Donitz, Jodl, Keitel en Raeder), de hoogste ambtenaren (Fritsche, Funk, Von Neurath, Von Papen, Schacht en Speer) en tenslotte topfunctionarissen die direct uit de nazipartij voortkwamen (Bormann, Frank, Frick, Goering, Hess, Kaltenbrunner, Von Ribbentrop, Rosenberg, Sauckel, Von Schirach, Seyss-Inquart en Streicher). Daarnaast werd onderzocht of de Rijksregering, de leiding van de NSDAP, het oppercommando van de strijdkrachten, de generale staf en organisaties als SS, SD, SA en Gestapo als misdadige organisaties moesten worden

9. De tijd van koningin Juliana -Binnenland

aangemerkt. De vier staten die het Verdrag van Londen sloten, leverden elk een rechter en een aanklager voor het Internationaal Militair Gerechtshof te Neurenberg, dat op 20 november 1945 aan zijn taak begon. Het wees op 1 oktober 1946 zijn laatste vonnis. Van de genoemde verdachten werden er twaalf ter dood veroordeeld, drie vrijgesproken en de overige tot gevangenisstraffen variërend van tien jaar tot levenslang veroordeeld. Gestapo, SS, SD en de leiding van de NSDAP werden tot misdadige organisaties verklaard.

3. Nederland na de oorlog

Berooid en ontredderd maakte Nederland in de zomer van 1945 de balans op van de Tweede Wereldoorlog. Van de bijna negen miljoen inwoners uit 1940 had een kwart miljoen als gevolg van de oorlog het leven gelaten. Aan de overlevenden was in een aantal gevallen geestelijk leed en zware psychische schade toegebracht. Angst, verdriet en onzekerheid leken bovendien geleid te hebben tot het verval van de waarden en normen die de maatschappelijke orde altijd hadden bepaald. Ontbering en ellende hadden de arbeidskracht van de bevolking aangetast. Bij het einde van de vijandelijkheden in Europa bevond zich trouwens ongeveer 10 procent van de Nederlandse beroepsbevolking als dwangarbeider in den vreemde. De materiële schade, die werd geraamd op 24 miljard gulden ofwel tweederde van het totale nationale vermogen, ontwrichtte de volkshuishouding totaal. De overheid kampte daarenboven met een uitzichtloze schuld, die tijdens de oorlog was gestegen van ruim vier miljard tot meer dan 20 miljard gulden. Het nationaal inkomen was sterk gedaald. Door de ongeremde gelduitgifte van de Duitse bezetter stond op monetair vlak een enorme inflatie voor de deur, die alle economische en sociale verhoudingen nog meer dreigde te ontwrichten. In verkeer, nijverheid, landbouw en handel hadden roof, vernieling en slijtage de productie vrijwel tot stilstand gebracht. De energievoorziening werkte nauwelijks. De zo belangrijke sector van het transport- en verkeerswezen was verlamd. De koopvaardij had tijdens de oorlog de helft van haar tonnage verloren, de havens lagen verwoest, de spoorwegen kampten met een totaal gebrek aan materieel. Bijzonder zorgelijk was ook het vraagstuk van de volkshuisvesting. De achterstand op dit gebied werd geschat op 300.000 woningen, wat inhield dat tussen een en anderhalf miljoen Nederlanders geen behoorlijke huisvesting hadden.

De ontvangst die de Nederlandse joden ten deel viel na hun terugkeer uit de concentratiekampen of van de onderduikadressen, is in een aantal gevallen ronduit onthutsend te noemen. Er was gebrek aan opvang, erkenning en solidariteit. Het ging zelfs zover dat Duitse joden die voor de oorlog naar Nederland waren gevlucht, bij terugkomst uit de Duitse concentratiekampen in Nederland opnieuw geïnterneerd werden. Ze werden zelfs samen met SS'ers en NSB'ers opgesloten, omdat ze werden beschouwd als burgers van de vijandige Duitse staat. Antisemitisme was kennelijk ook in Nederland heel gewoon. Zo schreef de Leidsche Courant in 1946: 'De lieve Joodjes laten maar hotels in de lucht springen in Palestina en ontvoeren Engelse soldaten. Ze hebben het ontzettend hard te verduren gehad tijdens de oorlog, maar ze zijn weer bekomen van de schrik en zetten alweer een grote mond op en doen weer mazzel.' Ook als gevolg van de overheidsbureaucratie en andere instellingen werden Joden bij terugkeer slecht behandeld. Daarbij speelde antisemitisme een grote rol. Een Auschwitz-overlevende probeerde geld van de verzekering te krijgen. De man kreeg niets, omdat hij zijn premies niet op tijd had betaald gedurende zijn tijd in het concentratiekamp. Regels zijn regels, werd hem medegedeeld. Volgens de auteur is de slechte opvang van de Joden deels ook te verklaren door de onbekendheid met de ernst en omvang van de holocaust. Ook opportunisme was een

factor van belang. Veel Nederlanders hadden tijdens de oorlog bezittingen van gedeporteerde Joden geroofd of in bewaring gekregen en weigerden die na de oorlog terug te geven.

Tegenover deze ellende stonden de hooggespannen verwachtingen van de bevrijdingsroes. Vrij algemeen was de hoop en de verwachting dat een nieuwe eensgezindheid was gegroeid die een einde zou maken aan het politieke gekrakeel van voor de oorlog. Binnen het verzet heerste echter al tijdens de oorlog een grote verdeeldheid ten aanzien van de toekomstige inrichting van het Nederlandse maatschappelijke bestel. De socialistische bladen *Het Parool* en *Vrij Nederland* hadden tijdens de oorlog, dus als illegale bladen, in een manifest van 15 april 1944 geschreven: Herstel van het Nederland van vóór 1940 met vermijding van uitwassen en grove fouten achten wij onvoldoende. Met de bevrijding van ons vaderland is het moment aangebroken voor een radicale verandering van ons volksleven in staatkundige, sociale, economische en culturele zin.

Direct na de bevrijding ontstond de Nederlandse Volksbeweging, die geheel achter deze vernieuwing stond. Deze beweging verzette zich fel tegen de verzuiling, waarbij politieke partijen een confessie (een godsdienstige belijdenis) als grondslag namen en wilde de oude partijverdeling doorbreken onder het motto van 'doorbraak'. De Volksbeweging was ook tegen de marxistische leer van de klassenstrijd. Zij wilde een nieuwe socialistische partij in het leven roepen, die niet uitsluitend leden had onder de arbeiders, maar in alle lagen en standen van het Nederlandse volk. Uit de Nederlandse Volksbeweging kwam uiteindelijk de Partij van de Arbeid voort, waarna de beweging werd opgeheven.

Anderen streefden naar nieuwe politieke vormen en structuren, waarin aan een krachtig en autoritair leiderschap ruimte zou worden gegeven om een einde te maken aan de onderlinge verdeeldheid van het volk. Koningin Wilhelmina was deze zienswijze zeer toegedaan en had daarvan in Engeland tijdens de oorlog al geen geheim gemaakt.

Het Nederlandse geld had tijdens de oorlog in het buitenland grotendeels zijn waarde verloren. De Duitsers hadden steeds meer geld in omloop gebracht. Het was de minister van financiën Lief tinck die voor de sanering van het geld moest zorgen. Alle in omloop zijnde bankbiljetten werden ongeldig verklaard. Ze moesten ingeleverd en door nieuwe biljetten vervangen worden. Zwarthandelaren konden daardoor hun grote winsten niet langer geheim houden. Als ze dat wel deden, zouden ze met waardeloze bankbiljetten blijven zitten. Een vermogensaanwasbelasting bracht in 1946 veel van die behaalde winsten weer in de schatkist. Nadat het geld een deel van zijn waarde herkreeg, zorgde de regering voor een loon- en prijsbeheersing. Wanneer de Nederlandse industrie weer op gang zou komen, moesten de prijzen voor de buitenlandse afnemers aantrekkelijk zijn.

4. De Marshall-hulp

Voorlopig was het nog niet zover: eerst moesten voedsel, kleding en ook de machines voor industrie en landbouw uit het buitenland, vooral uit de Verenigde Staten, ingevoerd worden. Nederland was nog zo arm, dat 60 % van het hiervoor benodigde geld geleend moest worden. De winter van 1946 op 1947 was streng en de zomer van 1947 uitzonderlijk heet. Het werd de warmste zomer sinds 100 jaar, zodat de oogst mislukte. Ook in de andere Europese landen was de toestand slecht. Er dreigde een economische chaos in geheel Europa.

Op 5 juni 1947 hield de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, Marshall, een rede aan de Harvard-universiteit, waarin hij op uitgebreide schaal financiële en

9. De tijd van koningin Juliana -Binnenland

economische hulp aanbood aan alle Europese landen, die deze steun op prijs stelden. Het volgende jaar werd het Marshallplan uitgevoerd en van 1948 tot 1952 ontving Nederland drie miljard gulden, in hoofdzaak in de vorm van schenkingen. Mede dankzij deze hulp kon de Nederlandse economie zich herstellen. Al in 1949 was de distributie van levensmiddelen helemaal afgeschaft. In 1953 werd de Marshallhulp aan Nederland op verzoek van de Nederlandse regering stopgezet.

5. De watersnoodramp

In de nacht van zaterdag 31 januari op zondag 1 februari 1953 werd Nederland door een grote stormramp getroffen: Zondagmorgen vroeg, terwijl het gespaarde Nederland nog sliep, kwam het inferno over de eilanden van Zuid-Holland en Zeeland, over West-Brabant. Dorpsgemeenschappen, gehuchten, afgelegen boerderijen, overvallen enkelingen vochten om behoud, mijlen ver van de vertrouwde wereld, te midden van nacht, loeiende storm en watergeweld, in verzinkende en brekende huizen op weggespoelde dijken. Het water kolkte door de gaten, van buiten- en binnendijken. Dijkwachten en de beschikbare mannen van dorpen en polders worstelden tegen een overmacht. Vele anderen werden in hun slaap overvallen. Ver weg, nog ongestoord in zijn rust, lag het andere, het gespaarde Nederland in vredige zondagmorgensluis. In Zierikzee speelde het carillon van de stadhuisoren door alle rampdagen heen: O Nederland let op u saeck.

De overstroming was een gevolg van een diepe depressie die op 31 januari in zuidoostelijke richting over de Noordzee trok. Een hevige storm, die aan de oostkust van Schotland begon, stuwde het zeewater de Noordzee in. Met het verplaatsen van de depressie naar het midden van de Noordzee en daarna richting zuidelijk Noorwegen en de Duitse bocht, kromp de wind en kwam pal op de Nederlandse kust te staan, waardoor de opgestuwde watermassa's met geweld de zuidelijke zeegaten binnendrongen. Drie achtereenvolgende vloedden schoven over elkaar: met eb viel het water niet, maar het bleef onveranderd hoog en werd bovendien door de volgende vloed verder opgehoogd. De doorweekte dijken kalfden aan de binnenkant af en gleden weg, waardoor de zee de polders binnenstroomde.

Door de geïsoleerde ligging van Zeeland was het aanvankelijk absoluut niet duidelijk welk drama zich had voltrokken. Om 04.00 uur in de ochtend kwamen uit Dordrecht, Maassluis en Willemstad berichten over hoog water en over polders die onderliepen. Maar niemand vermoedde dat toen een deel van Zeeland onder water stond, dat dorpen waren weggevaagd en dat honderden mensen de dood hadden gevonden.

Eerst om 04.22 uur komen de eerste alarmberichten van de telex. Zij betreffen de randgebieden: Zwijndrecht, Dordrecht, Maassluis en Hoek van Holland, West-Brabant, Kruijningen en Vlissingen.

Bij het geteisterde Stavenisse vluchtte die nacht een echtpaar. In de woonkamer stond het water al boven de knieën. De vrouw was al op de overloop. De man zou nog even een tas grijpen, die in de kamer lag. Maar binnen enkele tellen was het water nog een halve meter gestegen en drukte de deur dicht. De vrouw die trok, de man die duwde, zij konden hem niet bewegen. Zij moest vluchten en hij verdrinken, aan de andere kant van de deur. Op Tholen zwalkt een gezin van zes personen op een afbrokkelend vlot. Een voor een verdwijnen zij in de diepte. Alleen een jongeman, de laatste, wordt nog gered. Een man komt aanstrompelen met een dochter in zijn armen. Men neemt haar over. Zij is dood. Hij zegt: mijn andere dochter is ook dood. Ik heb haar niet kunnen meenemen.

Het aantal slachtoffers liep op tot 1836. Tienduizenden woningen en gebouwen waren beschadigd of vernield en ruim 70.000 mensen moesten geëvacueerd worden. Vijfhonderd kilometer dijk was weggeslagen of beschadigd en tienduizenden stuks vee waren in de golven omgekomen.

Op 7 november 1953, vier minuten voor middernacht, werd het grote gat in de dijk bij Ouwerkerk op Schouwen-Duiveland gedicht, het laatste van de honderden gaten, die de stormvloed in de Zeeuwse, Zuid-Hollandse en Brabantse dijken geslagen had. Al op 21 februari 1953 was door de regering een Deltacommissie ingesteld, die moest nagaan hoe een herhaling van een dergelijke ramp voorkomen kon worden.

Aan het eind van 1957 werd de Deltawet, die plannen bevatte tot afsluiting van de zeearmen in het zuidwestelijk deel van Nederland, aangenomen door de Tweede Kamer en in 1958 door de Eerste Kamer aanvaard.

6. Industrialisatie

Nederland veranderde in de jaren zestig in een uitgesproken industrieland, met de handel als een van de belangrijkste sectoren. Op allerlei terreinen deden zich vernieuwingen voor. Niet alleen in de industrie maar ook op landbouwgebied. Tractoren, kunstmest, nieuwe landbouwmethoden en gewasbeschermingsmiddelen deden hun intrede, waardoor de productie met sprongen omhoog ging. Rotterdam was inmiddels de grootste haven van de wereld geworden en grote multinationals, zoals Philips, Unilever en de Koninklijke Shell Groep zorgden voor veel werkgelegenheid.

Daarbij kwam de ontdekking in 1959 van een enorme gasbel bij Slochteren in de provincie Groningen. Binnen enkele jaren werden miljoenen Nederlanders via een nieuw aangelegd buizenet aangesloten op de gasbel, waardoor ook centrale verwarming in de huizen gemeengoed werd. Door de verkoop van dit gas aan het buitenland werd het mogelijk de welvaartsstaat uit te bouwen, zodat iedereen zich van een redelijk bestaan verzekerd kon weten.

In de jaren zestig raakte de Nederlandse arbeidsmarkt oververhit. Veel werk, met name in de zware industrie, bleef liggen. Nederland had snel goedkope arbeidskrachten nodig en ging mensen werven in landen als Turkije, Marokko, Spanje en Italië. Gastarbeiders werden ze genoemd. Want hun verblijf in Nederland was tijdelijk, dacht men. Zowel de gastarbeiders zelf als de overheid gingen ervan uit dat de nieuwe werknemers zouden terugkeren naar hun eigen land. Daarom werd er tot eind jaren zeventig in Nederland geen beleid ontwikkeld om de integratie van deze nieuwkomers te bevorderen. Alles was gericht op hun huisvesting, ze te laten werken en terug te laten keren.

Eind jaren zeventig stagneerde de economie en nam de werkloosheid toe. Maar de nieuwkomers keerden niet terug naar hun land van herkomst. Daar was de economische situatie vaak nog slechter. Ze kozen daarom voor een permanent verblijf in Nederland en lieten hun gezinnen overkomen. De gastarbeiders bleken geen gasten meer te zijn, maar blijvers. Ook in de politiek drong het besef door dat de immigranten niet huiswaarts zouden keren.

Vanaf dat moment werden de toelatingseisen voor nieuwkomers aangescherpt. Zo pleitte minister-president Joop den Uyl in 1973 voor een voorzichtiger toelatingsbeleid: Niet zomaar, als de conjunctuur aantrekt, bij duizenden gastarbeiders hier naartoe halen. Dat is niet verantwoord tegenover hen, en niet tegenover de omstandigheden in dit land.

EEN TIJD VAN OPSTAND

1. Een onzekere toekomst

De toekomst van Nederland leek in de jaren '50 uiterlijk vast en zeker. Een strak loonbeleid zorgde voor een gestage economische groei. De industrialisatie en modernisering van de economie voorkwamen werkloosheid en zorgden voor een stijgende welvaart. Daardoor was het ook mogelijk inhoud te geven aan de idee van de verzorgingsstaat.

Toch bleek de wereld geschokt. De mens, wiens ogen de gruwelen van de oorlog van dichtbij hadden gezien, was harder en ongevoeliger geworden. Oude zekerheden hadden hun vanzelfsprekendheid verloren. Bestaande toestanden en gevestigde tradities waren aan het wankelen gebracht. Door de veranderde opbouw van de staat, de positie van de arbeiders met hun groeiende macht en hun eis voor medezeggenschap, het gebrek aan woonruimte, de repatriëring van de Indiëgangers en de emigratie naar met name Canada, werd een zekere maatschappelijke nivellering in de hand gewerkt. En al was er vrede, toch kwamen generaties onverdraagzamer tegenover elkaar te staan en polariseerden politieke bewegingen en heerste er op kerkelijk terrein onzekerheid en onvrede.

Het leefklimaat verslechterde door de toenemende vervreemding in de nieuwe stadswijken. Het woningtekort kon niet worden opgelost. De bevolkingsexplosie en de trek naar de steden deed deze steeds meer uitgroeien, zodat complete stadsgewesten ontstonden, die veel van wat er over was van de vrije natuur opslokten. Er werden enorme woonblokken met veel verdiepingen gebouwd, zonder sfeer en karakter.

In de vijftiger jaren maakte Nederland kennis met een nieuw fenomeen. Er deden zich voor het eerst rellen voor met jongeren. Deze onlusten kondigden een omslag aan in het bestaan van de naoorlogse jeugd, een omslag waarvan de nozem het symbool werd. Voor het eerst nam de jeugd bezit van de openbare ruimte en daagde zij openlijk het gezag uit.

Jongeren posteerden zich met brommers, leren jassen, een sigaret in de mondhoek en een transistorradio waaruit rock 'n' roll klonk, op straathoeken en stadspleinen. Ze hadden genoeg van de heersende moraal en de zogeheten kleinburgerlijkheid. Ze wilden zich niet meer binden aan een jeugdbeweging, politieke partij of kerk. Ze waren op zoek naar vrijheid en de nieuwe mogelijkheden die de opkomende consumptie-maatschappij hun bood.

Dat dit niet zonder slag of stoot zou gaan, namen ze voor lief. Er verschenen dan ook geregeld berichten in kranten en tijdschriften. Nederland stond aan de vooravond van grote veranderingen.

In 1955 verschenen in *Vrij Nederland* drie artikelen over de nozems van de Nieuwendijk in Amsterdam. Dit was de bekendste verzamelplek en 's avonds een druk uitgaanskwartier. Het woord nozem kreeg door de reportages een grote bekendheid.

Deze nozems zijn uitgekookte jongens die iets anders verwachtten dan een keurige betrekking, een degelijk huwelijk en fatsoenlijk aanlanden bij Drees (AOW). Zij leven in het niemandsland van de verzorgingsstaat. Zij willen de maatschappij niet veranderen; zij willen alleen het moment dat ze zullen worden ingelijfd in de tredmolen, nog een paar jaar uitstellen. Ze staan op de hoeken van de Nieuwendijk, ze schreeuwen en tieren, ze gooien en smijten, ze bemoeien zich met iedereen. Maar wie bemoeit zich met de nozems? Niemand!

Het verschijnsel nozem in Amsterdam bleef echter niet tot de Nieuwendijk beperkt. Overal in de stad, tot ver in West en Zuid toe, vormden cafetaria's en cafés hun bases.

Regelmatig verschenen in de kranten berichten over weerspannige, opgeschoten jongeren, die door de politie met de gummistok verwijderd moesten worden. Nederlands-Onderdaan-Zonder-Enige-Moraal. Een naam die vaak met enige afschuw werd uitgesproken.

2. Karel Appel

Karel Appel (geboren in 1921) was in Nederland het meest bekende lid van de beweging CoBrA (Copenhagen/Brussel/Amsterdam), die hij oprichtte met Corneille, Constant en enkele gelijkgestemde Belgische en Deense collega's. Cobra streefde naar een nieuwe, levendige schilderkunst. Constant schreef daarover: Een schilderij is niet een bouwsel van kleuren en lijnen, maar een dier, een nacht, een schreeuw, een mens, of dat alles samen... Deze suggestie is onbegrensd, en daarom kan men zeggen dat de beeldende kunst, na een periode waarin zij NIETS voorstelde, thans een periode is ingegaan waarin zij ALLES voorstelt.

Karel Appel werd vooral beroemd om zijn uitspraak: 'Ik rotzooi maar wat aan'. En: 'Ik schilder als een barbaar in deze barbaarse tijd.' Zijn werk veroorzaakte in de Nederlandse kunstwereld van de veertiger en vijftiger jaren veel deining. Zo bracht zijn wand-schilderij 'Vragende kinderen' uit 1949 in de kantine van het Amsterdamse stadhuis een waar schandaal teweeg. Op aandringen van verontwaardigde ambtenaren werd deze 'TwistAppel' zelfs door de gemeente bedekt en ging het kunstwerk tien jaar lang schuil achter behang.

Appel heeft altijd de oproep tot directe expressie in verf voorgestaan. In de Cobrajaren schilderde hij in felle kleuren en in simpele vormen en stevige lijnen vriendelijke onschuldige kindwezens en fantasiedieren. Ook na het uiteenvallen van Cobra heeft hij de gevoelsmatige benadering van zijn onderwerp weten te behouden. In de jaren vijftig ontwikkelde hij een steeds heftiger schildertrant: lijn en kleurvlak smolten samen in een bewogen verfmassa. Naast schilderen heeft de veelzijdige Appel zich ook bezig gehouden met het maken van assemblages en beeldhouwwerken en het schrijven van gedichten.

In 1953 was zijn werk te zien op de Biënnale van Sao Paulo en in dat jaar had hij tevens zijn eerste grote solotentoonstelling. In 1954 kreeg hij tentoonstellingen in Parijs en New York. Deze markeerden het begin van een internationale carrière.

3. Roerige jaren

De jaren zestig brachten beweging. De economie scheen nog meer de wind in de zeilen te krijgen door de vondst van enorme aardgasreserves bij Slochteren in 1959. Het voorzichtige loonbeleid werd zonder meer aan de kant gezet. De welvaart groeide toeloos: bromfietsen, scooters en radio's werden aangeschaft, later auto's, TV-toestellen, platenspelers en koelkasten. Naast de verzorgingsstaat bloeide de materiële cultuur van de consumptiemaatschappij. Aloude zekerheden, normen en waarden smolten weg als sneeuw voor de zon. Voor het eerst in de geschiedenis manifesteerde de jeugd zich met een geheel eigen cultuur, onder andere via de popmuziek, wat tot ongekennde massafestivals leidde.

De ontdekking en toepassing van 'de pil', het voorbehoedmiddel voor vrouwen, lag mede ten grondslag aan de seksuele revolutie. Feminisme en vrouwenemancipatie sloten zich daarbij aan. Naast het gezin traden nieuwe samenlevingsverbanden op. Het huwelijk had voor menigeen afgedaan. Individuele vrijheid was het parool. Dit alles ging gepaard met een ingrijpende deconfessionalisering en ontzuiling.

9. De tijd van koningin Juliana -Binnenland

Bewegingen als Provo en Kabouter bestreden de economische groei vanwege de desastreuze gevolgen voor het natuurlijk milieu. Menigeen geloofde dat de ongebreidelde groei het bestaan van de mensheid zelf in de waagschaal stelde. Het verzet tegen de in de ogen van West-Europese en Amerikaanse verstarde maatschappelijke structuren werd steeds breder gedragen. De 'onvrijheid' was onverdraaglijk geworden. Op veel fronten kwamen jonge mensen in verzet tegen autoriteiten en gezagsdragers.

De afkeer van het gezag ging samen met een groeiende kritiek op de Koude-Oorlogspolitiek waar ook de Nederlandse regering aan deelnam. Vooral de oorlog die elke dag op de televisieschermen te volgen was, werd doelwit van het protest: de Amerikaanse oorlog tegen Vietnam. In die jaren moest voor het houden van demonstraties vergunning worden aangevraagd en de te scanderen leuzen moesten vooraf goedgekeurd worden. Jonge actievoerders trokken zich van deze regels steeds minder aan. Provo, een anarchistisch georiënteerde actiegroep, ging de straat op en wekte daarmee internationaal verbazing. De Provobeweging bestond ook uit zogeheten langharig, werkschuw tuig: studenten en kunstenaars, die op straat in bizarre happenings demonstreerden tegen de autoriteit en tegen de in het systeem vastgegroeide burgerij en arbeidersklasse. Bernhard de Vries, een van de voormannen van Provo, schreef: 'De provo protesteert effectief: hij provoceert tot een contraprotest, zodat zijn tegenstanders gedwongen worden stelling te nemen. Hij kan het autoritaire gezag op talrijke manieren helpen uithollen, totdat het tenslotte ineens stort.' Het gezag stortte echter niet ineens. Burgemeester en politieapparaat in Amsterdam reageerden met veel geweld op de ludieke acties van Provo. Geruime tijd veranderde de Amsterdamse binnenstad iedere zaterdagavond in een slagveld.

Intussen was ook de studentenbeweging in opkomst. De overheid bereidde een nieuw bestuursstelsel voor: meer regeringsinvloed, modern strak management met een begin van inspraak. Het ging de studenten niet ver genoeg. Zij stelden hun eisen. Studenten, universitaire medewerkers, ander personeel, moesten samen de universiteit besturen en niet de elite van professoren en topmanagers. Om die eisen kracht bij te zetten, bezetten studenten in 1969 universiteiten: eerst in Tilburg, waar de Katholieke Hogeschool enkele dagen lang de Karl Marx-Universiteit heette, en het Maagdenhuis in Amsterdam. Over hogescholen en universiteiten spoelde een ware democratisering golf. Medezeggenschap en inspraak werden het parool.

De geest van verzet bereikte ook het bedrijfsleven. De ondernemers beantwoordden de eerste tekenen van recessie namelijk met reorganisaties en bedrijfssluitingen. In 1969 staakten arbeiders in de Groningse strokartonfabrieken tegen reorganisaties. In 1972 wisten arbeiders met de inzet van een radicaal actiemiddel sluiting van ENKA Breda te voorkomen: ze bezetten het bedrijf. Ook de strijd om hogere lonen werd doorgezet: een grote staking in 1970 in havens en scheepswerven van Rotterdam, stakingen in de metaal in 1972 en met name in 1973.

Onder arbeiders groeide een linkse stemming, die weerspiegeld werd in uitspraken van vakbondsbestuurders. In 1968 stelde de rooms-katholieke vakcentrale NKV dat de Nederlandse economie in handen is van rond tweehonderd personen (...) een evenzo deskundige, financieel sterke als beangstigende groep. De Industriebond NVV zei: 'Als de vakbeweging echt iets wil bereiken, zal ze zich antikapitalistisch moeten opstellen.' Het tekende de brede radicalisering van de jaren zestig.

Rechts raakte in het defensief. De enige manier die de ondernemers zagen om de linkse uitdaging te beantwoorden was een regering die de goodwill van de vakbondskringen bezat, zodat met medewerking daarvan de arbeiders tot matiging van hun eisen konden worden bewogen. Dat lukte met de totstandkoming van het kabinet-

Den Uyl: na het stakingsjaar 1973 volgden de jaren 1974 en 1975, waarin stakingen vrijwel niet meer voorkwamen.

4. Het koninklijk huwelijk

Het koninklijk huwelijk van prinses Beatrix en Claus von Amsberg in 1966 was aanleiding tot grootschalige protesten. Reeds de bekendmaking van de verloving van het paar had veel verzet opgeroepen, vooral in kringen van de voormalige illegaliteit en de Joodse gemeenschap. Desondanks vond op 10 maart 1966 het huwelijk doorgang en wel, volgens de uitdrukkelijke wens van de prinses, in Amsterdam. Dat was juist de stad die tijdens de Tweede Wereldoorlog zwaar onder de Duitse teneur had geleden. Ordeverstoringen bleven dan ook niet uit. Tijdens de rijtoer van het bruidspaar ontploften rookbommen. Demonstranten die 'Leve de republiek' riepen werden aangehouden. Een week later pakte de politie mensen op die in de rij stonden om een fototentoonstelling van het 'politiegeweld' te bezichtigen.

5. Veranderend politiek klimaat

Op politiek terrein uitte zich het ongenoegen met het heersende bestel in de snelle opkomst van een hele reeks nieuwe partijen en partijtjes, die soms geen lang leven waren beschoren: Pacifistisch Socialisten, Boerenpartij, Democraten '66, Democratisch Socialisten '70, Politieke Partij Radikalen om er maar enkele te noemen. In de bestaande partijen roerden zich actieve vleugels als Nieuw Links in de Partij van de Arbeid.

Dit alles leek des te meer mogelijk omdat ook de internationale betrekkingen de benodigde speelruimte schenen te bieden. De Koude Oorlog maakte langzaam plaats voor vreedzame co-existentie. En nu de beduchtheid voor de Sovjet-Unie verminderde, verbleekte ook de glans van grote bondgenoot Amerika. Velen vonden dat die zich in Vietnam nota bene schuldig maakte aan hetzelfde brute machtsmisbruik als waaraan de Europese koloniale mogendheden van weleer zich hadden bezondigd! Met graagte ging demonstrerend Nederland massaal de straat op om de Verenigde Staten de les te lezen. En toen tijdens de jaren zeventig de vreedzame co-existentie werd vervangen door ontspanning, waarin iedereen beloofde borg te staan voor ieders mensenrechten was het hek van de dam. Gevoed door kerkelijk georiënteerde comités als het Interkerkelijk Vredesberaad begon Nederland zich te koesteren in de illusie van een onafhankelijke, ethisch verantwoorde buitenlandse politiek. Dat moest dan liefst zoiets zijn als de aloude neutraliteitspolitiek van vóór 1940. 'De kernwapens de wereld uit, te beginnen in Nederland', werd de leus. De vredesbeweging bereikte op 21 november 1981 haar voorlopig hoogtepunt tijdens een massale demonstratie op het Museumplein in Amsterdam.

Intussen ging het mis met de wereldeconomie. Al in 1971 kraakte het monetaire wereldsysteem in zijn voegen, zeker als men bedenkt dat het sedert 1945 door de dollar was gedragen. Die had echter zijn kracht verloren. Op de goudmarkt kwam het tot de vreemdste speculaties. De internationale economie leefde in aarzeling en onzekerheid. De krachtige concurrentie van Japan veroorzaakte grote moeilijkheden. Een depressie diende zich aan.

Toen brak in 1973 de eerste oliecrisis uit. Voor Nederland kwam die tot uiting in de vorm van een boycot door de Arabische olieproducerende landen. Als voorwendsel gebruikten zij de onverbloemde sympathie van Nederland voor Israël. Maar in feite trof de boycot geheel West-Europa, dat voor zijn energievoorziening sterk afhankelijk

9. De tijd van koningin Juliana -Binnenland

was van de raffinaderijen in Rijnmond. Al gauw bleek dan ook dat het de Arabieren te doen was geweest om een flinke prijsverhoging. Dat was in 1978 opnieuw het geval.

Tegen schokken als deze was de Nederlandse economie niet langer bestand. Het stelsel van de verzorgingsstaat liet een flexibele aanpassing aan de gewijzigde omstandigheden niet toe. Zo verkeerde de economische groei in stagnatie. De investeringen liepen terug, de werkgelegenheid nam af, de werkloosheid steeg onrustbarend tot vele honderdduizenden, de betalingsbalans verslechterde. Inmiddels stelden de veranderingen op demografisch terrein de snelle vergrijzing van het Nederlandse volk in het vooruitzicht. Zou men met tegenvallende middelen en bij de groei van het niet-productieve deel van de bevolking in de toekomst nog in staat zijn de hoge kosten te blijven dragen van sociale zekerheid voor iedereen? Het sombere begin van de jaren tachtig kon ten aanzien daarvan alleen maar twijfel wekken.

Antwoorden Verwerking

Basis

1. a. Koningin Juliana, prinses Wilhelmina, prins Bernhard.
b. Paleis op de Dam te Amsterdam.
c. Beatrix, Irene, Margriet, Christina.
d. Claus von Amsberg.
2. a. Zeeland, Zuid-Holland, Noord-Brabant.
b. Er was ook springvloed.
3. a. Ze kregen een tijdelijk graf, een noodgraf. De begraafplaatsen stonden onder water. Later werden deze slachtoffers herbegraven.
b. De Heere hielp hem.
c. Eigen antwoorden. Laat kinderen informeren in hun familie. Eventueel kunt u met uw klas die graven opzoeken.
4. a. De leider van de ministers.
b. Afhankelijk van de huidige situatie.
c. 'Na vijf jaar ___ 2 ___ is er veel vernield in Nederland. Het staat er slecht voor met de ___ 3 ___ en de industrie. Er moet hard ___ 5 ___ worden om ons land samen weer op te bouwen. Alle Nederlanders moeten ___ 7 ___ aan de ___ 4 _____. Het is belangrijk ___ 6 ___ te zijn. Die nieuwe auto of ___ 1 ___ moet nog maar even wachten, want zoals het spreekwoord luidt: zuinigheid met vlijt bouwt huizen als kastelen.'
5. a. De Nederlanders zagen hem als een vader die voor hen zorgde.
b. Algemene Ouderdomswet (AOW).
6. a. goed.
b. goed.
c. fout.
d. goed.
e. fout.
7. a. Eigen antwoord. Het is vaak te zien aan de minaret (soms met maansikkel), koepel, symboliek met het getal vijf (van de vijf zuilen).
b. Imam: voorganger van de moslims.
Minaret: slanke toren van een moskee.

Koran: heilig boek van de moslims.

8. a. 'In 1966 had je het huwelijk van prinses -6- en Claus von Amsberg gehad, met de -3- en het politie-ingrijpen. In 1969 volgden de bezettingen van Nederlandse universiteiten. Studenten eisten -2-. Het type student dat meedeed aan de bezettingen was niet de gemiddelde student. Voor ons was het toch een beetje het -7- tuig, met de grote monden. De provo's. Er heerste een -1- sfeer. Ik weet nog hoe de rector van de universiteit de studenten op een gegeven moment via een -4- opriep het gebouw te verlaten. Hij deed dat op bijna smekende toon. Maar er gebeurde niets. Toen voelde ik wel: hier is iets grondig -5-'
- b. Ze wilden niet buigen onder het gezag. En daarmee ook niet buigen onder Gods Woord.
- c. De bezetting van de universiteit.

Extra

1. a. 1. Het beginnen van een aanvalsoorlog.
2. Aanvallen op burgerdoelen.
3. Overtreden van wetten en regels die geld bij het voeren van oorlog;
- b. De Rijkscommissaris in Nederland. De baas over Nederland in de Tweede Wereldoorlog.
- c. Hitler had op 30 april 1945 zelfmoord gepleegd.
- d. Hij was Nederlander, en werd door een Nederlandse rechtbank berecht. In Neurenberg ging het om Duitsers.
- e. Ze zijn gecremeerd of anoniem begraven, om te voorkomen dat hun graven be-
devaartsoorden zouden worden.
2. a. Delta is de vierde letter uit het Griekse alfabet. Delta verwijst naar de monding
van een rivier.
- b. 1. Caisons.
2. Betonblokken.
3. Rietmatten.
- c. Het water wordt zoet, net zoals bij de Zuiderzee / het IJsselmeer gebeurd is.
- d. 1. Zeeland werd beter bereikbaar voor het verkeer.
2. Veerdiensten werden opgeheven.
- e. De Westerschelde. De route naar de haven van Antwerpen moest open blijven.
3. a. OT: Hebreeuws en Aramees; NT: Grieks.
b. De Staten-Generaal betaalden deze vertaling.
c. Nederlands Bijbelgenootschapvertaling, 1951 (NBG-vertaling); Nieuwe Bijbel-
vertaling, 2004 (NBV); Herziene Statenvertaling, 2010 (HSV).
d. Gereformeerde Bijbelstichting (GBS).
e. 'We houden vast aan de Statenvertaling.' - Eigen antwoord.
4. a. Statenvertaling zegt dat God het geeft. De Nieuwe Bijbelvertaling spreekt over
een kans.
5. a. Een krant die zes dagen in de week verschijnt.
b. Eigen antwoord.
c. Nederlands Dagblad (ND); Algemeen Dagblad (AD); De Telegraaf; De Volkskrant;
Trouw, Nieuwe Rotterdamse Courant (NRC).
d. Verslagen van sportwedstrijden, theatervoorstellingen en popfestivals
e. Eigen antwoord.

9. De tijd van koningin Juliana -Binnenland

6. a. Koninginnekerk te Rotterdam.
- b. Het is een monumentaal gebouw.
Het is een bewijs van de ontkerkelijking (secularisatie).
- c. Twee toren, koepels, roosvenster, groot(s).
- d. De luisterfragmenten zijn hier te vinden:
<https://www.youtube.com/watch?v=QbgbZdycwy4>
Op het orgel worden vaderlandse en geestelijke liederen gespeeld. De opdracht gaat over de eerste zes minuten. U kunt er ook voor kiezen de hele presentatie te laten zien en daarbij de opdracht te geven ook andere liederen te herkennen.
Merk toch hoe sterk – O Nederland let op uw zaak.
- e. Eigen antwoord.
- f. Eigen antwoord.